

At kysse og danse

Af Jan Vaessen

Ved åbningen af Tårnborg holdt professor, dr. Jan Vaessen en tale om frilandsmuseernes styrke og egenart. Talens tema var de kernekompetencer, en museumsdirektør af i dag skal have. Jan Vaessen var fra 1990 til 2009 museumsdirektør for Nederlands Openluchtmuseum i Arnhem, som i 2005 modtog den europæiske museumspris for en gennemgribende fornyelse af museet. Fra 1997 til 2001 var Jan Vaessen præsident for Association of European Open Air Museums.

Den største udfordring for ethvert museum er at være en institution med mere fremtid end fortid. For museumsfolk er det naturligvis dejligt, at deres arbejdsplads nyder almindelig respekt som et privilegeret sted, der tager vare på vores fælles fortid. Men museer bør ikke blot respekteres som professionelle institutioner, der bevarer det, der er tilbage af fortiden. De bør også betragtes som kreative designere af det, der er på vej. Med andre ord er den største trussel for museer, at de af folk i al almindelighed – og af politikere og medier – bliver opfattet som institutioner, der ikke blot helliger sig fortiden, men også selv tilhører den. I de næste minutter vil jeg gerne gøre det klart, at det derfor er absolut nødvendigt for museer at ændre og udvikle sig – for at forblive det, de er.

Man må udvikle for at bevare

Min centrale tese vil være, at den type modernisering, der i de sidste ti år har været så karakteristisk for udviklingen af Den Gamle By, står som et smukt eksempel for mange andre museer.

For at beskrive denne særdeles komplekse moderniseringsdialektik med enkle ord: Vi kan kun ændres og forblive, hvad vi er, hvis vi går helt tilbage til de basale elementer, helt tilbage til museets rødder. Hvad var de drivende kræfter bag vores museum? Hvilke grundlæggende værdier var det helt nøjagtigt, der var idégrundlaget for de første museumsstif-

Ved åbningen af Tårnborg holdt professor, dr. Jan Vaessen tale om frilandsmuseernes styrke og egenart.

tere? Og hvordan kan disse idéer og idealer gøres relevante i dagens samfund og for vore dages publikum? Det er netop den type spørgsmål, der er blevet formuleret her i Aarhus og på andre førende frilandsmuseer i Europa og rundt om i verden.

Vi skal genopvække vore museers oprindelige ideer

Thomas Bloch Ravn og jeg har nu været kolleger er par årtier. Når vi udvekslede erfaringer, opdagede vi, at vi begge var dybt engageret i det samme projekt. Vi stod begge to over for at skulle modernisere veletablerede museer, der var næsten lige gamle. Vi var begge to overbeviste om, at vores museer skulle åbne sig mod samfundet, og at de skulle klare sig i en verden, der var præget af stærk konkurrence. Men samtidig var vi som ambitiøse museumsfolk absolut sikre på, at den eneste mulighed for at overleve ville være at styrke vores institutioners identitet som museer og ikke noget som helst andet.

Studiet af frilandsmuseernes historie åbnede vores øjne for, at disse museer gennem det forgangne århundrede har udviklet deres helt egen museologi. Vi forstod, at frilandsmuseerne opstod som en helt ny museumstype, der ofte blev kritiseret af den etablerede finkultur – og sådan var det også i Aarhus. Men frem for alt var vi inspireret af den indsigt, at nogle af grundlæggernes uortodokse, modige og fremsynede idéer stadig har en høj grad af aktualitet. Det gav os virkelig et sus at opdage, at man for at få dem til at virke igen blot skulle genopdage og vende lidt op og ned på disse idéer. Faktisk tror jeg, at Thomas og jeg opdagede, at vores egentlige job bestod i at kysse: at kysse den sovende skønhed i vores museer. Gøre dem levende, ånde liv i dem igen.

Museer om mennesker

I denne tale vil jeg nu kort rette fokus på fem centrale emner, der ikke blot er vitale for udviklingen af Den Gamle By, men for frilandsmuseer i det hele taget.

Det første emne, som jeg vil henlede jeres opmærksomhed på, er sandsynligvis også det mest basale. Frilandsmuseer drejer sig i bund og grund ikke om bygninger og ting, men om mennesker. Naturligvis er tingene i vores samlinger vigtige, ja endda uundværlige, men til forskel fra for eksempel

kunstmuseer, så er de ikke målet i sig selv. For at sætte sagen på spidsen: De udstillede ting i historiske og etnologiske samlinger giver ikke mening i sig selv. De er vidnesbyrd om fortiden, men tavse vidner, de taler ikke. Og selv om der er millioner af artefakter tilbage – huse, møbler, tøj, film og spukne stemmer på bånd – så er fortiden forbi for altid. Det, der har været, vil aldrig komme tilbage igen. Et museum kan ikke fastholde fortiden, men det kan bygge en historie op omkring det, der var. Et museum kan skrive, præsentere og arrangere historie. Og igen, mine damer og herrer, historie er ikke fortid. Historie er det, som vi fortæller nu om det, der skete i går. Fortiden er gået, men historien findes i og blandt os, vi kan ikke leve uden at redigere i vores private erindrin-

Tårnborghuset var festligt pyntet til den store dag ved indvielsen af bygningen i juni 2013.

ger. Vi har simpelthen brug for en biografi – en biografi, der skal skrives om og om igen i takt med, at livet fortsætter...

Hvis vores evne til at huske (og glemme) på en ordnet måde forsvinder, kalder man det demens. De meget fascinerende projekter her i Den Gamle By med ældre, der lider af demens, antyder, at et veltilrettelagt møde med udvalgte historiske objekter kan hjælpe folk med at finde tilbage til deres eget liv.

Men ikke blot det enkelte menneske, også grupper og samfund som helhed har brug for en sammenhængende biografi. Uden en sådan kan ikke blot det enkelte menneske, men hele samfundet komme på afveje. Og konstruktionen af sådanne kollektive biografier er lige præcis det, der er historiske museers og frilandsmuseers opgave.

Historie nedefra

Det andet emne er tæt forbundet dermed. Frilandsmuseerne lagde helt fra begyndelsen vægten på almindelige menneskers liv og historie. Til forskel fra andre museer, var frilandsmuseer ikke særligt optaget af fornemme hjem, markante begivenheder og store personligheder. Vore grundlæggere var i bund og grund drevet af den idé, at ganske almindelige menneskers helt almindelige liv også fortjente at blive dokumenteret, bevaret og studeret og fortolket på museer. Ideen var ikke blot ny, den var også nøglen til stor succes hos publikum. Frilandsmuseer interesserede sig ikke blot for almindelige mennesker, de ønskede også at nå ud til et meget bredere publikum end de traditionelle museer. For at udtrykke det ganske kort: Frilandsmuseer er ikke blot museer om almindelige mennesker, men også museer for almindelige mennesker.

I de sidste årtier er det blevet mere og mere tydeligt, at forskellige grupper i samfundet (kulturelle minoriteter, erhvervsmæssige grupper, ungdomskulturer osv.) ønsker at skrive deres egen historie, de ønsker at styrke deres egen historiske identitet. Som følge deraf er historikere og museumsfolk blevet stadig mere opmærksomme på, at mange historier rent faktisk bør fortælles nedefra. Dette betyder, at museer ikke længere skal skrive og fremstille særlige samfundsgruppers historie, men at de skal gøre det muligt for disse grupper selv at skrive deres historie, bistået af museet.

Og igen, ganske kort sagt: Frilandsmuseer skal ikke blot være om og for almindelige mennesker, men også med almindelige mennesker. Det er lettere sagt end gjort. Det opdagede jeg i mit eget museumsarbejde. Det er slet ikke så let at definere sin nye rolle som et ikke-autoritært museum. Jeg er imporeret over den måde, Den Gamle By søger sine egne løsninger på indenfor dette område, som det ses af projektet, der åbner her i dag.

Vigtigt at tage fat på den nyeste tid

Et tredje emne har også noget at gøre med den måde, vi definerer historie på. Da frilandsmuseerne blev grundlagt for omkring 100 år siden, var der en tendens til, at de skuede i hvert fald 100 år tilbage, idet de først og fremmest var interesseret i den ægte, uspolerede folkekulturs rødder. Og denne fremhævelse af ældre historie var ledetråden for frilandsmuseer i mange årtier, hvilket er helt åbenlyst, når man kaster et blik på deres samlinger. Det er først inden for det sidste årti, at nogle frilandsmuseer har skiftet fokus. Det gælder også mit eget museum i Arnhem. Min forgænger på museet, afdøde dr. Frans van Puijenbroek, skrev engang: "Morgen is heden verleden". Det betyder: I morgen er i dag i går. Den dybere mening bag dette vittige udsagn er naturligvis, at kulturen forsvinder så hurtigt, at specifikke fænomener, vaner og ritualer, særlige måder at tale på, bevæge sig og danse på såvel som særlige objekter – alle sammen forsvinder med stadig stigende hast og bliver til fortidslevn. Ting mister deres funktion i flyvende fart, og som følge deraf får de en ny mening som objekter, der viser det forgangne. Ting der bogstaveligt talt får fortiden til være her igen, får os til at huske, som for eksempel en LP-plade eller en Commodore 64.

I de seneste årtier er nogle få frilandsmuseer i Europa begyndt at flytte bygninger, der repræsenterer en nyere historie. For museumsfolk er det slet ikke så let, idet de jo er vant til at blive beskyttet af et mere komfortabelt tidsinterval. Men der var masser af gode grunde til at vælge denne strategi. Ud over det faktum, at fortiden, som nævnt, bliver til historie med stadig større hast, så anses det at skabe udstillinger om den nyeste tid for meget vigtigt for læringen, idet man herved bygger tidsbroer mellem det gamle og det nye. Det er også godt for markedsføringen at tage fat på den nyere

Da Jan Vaessen besøgte Den Gamle By i 2009 var der byggeplads der, hvor Pouls Radio ligger, og Tårnborg var endnu kun på tegnebrættet.

I anledning af åbningen af Tårnborg blev der sendt balloner i 70'er farver til vejrs.

historie, idet museerne derved kan trække yngre gæster ved at tilbyde dem ting, de lettere kan forholde sig til. Det er et helt legitimt motiv for museer, der i ganske stort omfang er afhængige af egen indkomst, som tilfældet er for næsten alle frilandsmuseer.

Jeg kender ikke til noget andet museum, der så stærkt, så massivt og så modigt har engageret sig i at vise den nyere historie som Den Gamle By. Da Thomas først præsenterede sine idéer over for sine kolleger i Association of European Open Air Museums, blev han, sådan som jeg husker det, næsten mødt med vantrø. Ville det nogensinde blive muligt at realisere et så stort, et så ambitiøst projekt. Og selv for de kolleger, der delte Thomas' idéer, var der en følelse af, at det næste var for smukt til at være sandt.

Under vores konferencebesøg i Aarhus i 2009 var projektet på tegnebrættet, en næsten utopisk drøm var på vej til at tage form. Og i dag fejres så åbningen af projekt Tårnborg 1974. Jeg repræsenterer ikke længere vores europæiske kolleger, men jeg er overbevist om, at jeg på alles vegne kan sige: Tillykke Thomas, tillykke Den Gamle By, tillykke til alle grundlæggere og deltagere. I har gjort det godt.

Enestående helheder

Nu tror I måske – eller håber – at jeg er færdig, men det er ikke tilfældet. Jeg vil gerne bede om jeres opmærksomhed på to interessepunkter mere. Det, der er så beundringsværdigt ved det projekt, som vi åbner i dag, ligger i, at det ikke blot er en mindre særudstilling, men et ægte fuldskalaprojekt i

forholdet 1 til 1, med komplette og meget varierede interiører osv. Da frilandsmuseerne blev grundlagt for omkring 100 år siden, var det mest innovative aspekt deres holistiske tilgang. Hvor andre mere traditionelle museer for det meste havde en meget analytisk tilgang med fokus på enkeltgenstande uden kontekst, så opbyggede de første frilandsmuseer synteser og sammenhænge. De satte objekterne ind i meningsfyldte helheder, så det ikke kun var eksperter, der kunne forstå dem. De genskabte historiske miljøer – komplette med folk og fæ. Denne måde at gøre tingene på er det sande varemærke, den ægte magi i frilandsmuseer – og er også grundlaget for museernes publikumstække og succes. Man kan godt forstå, at mange rent kommercielle projekter også forsøger at genskabe fortiden uden at være bebyrdet med lange og dyre videnskabelige forundersøgelser.

Det er ganske enkelt fantastisk, at Den Gamle By havde modet, greb chancen og byggede et helt nyt frilandsmuseum for tresserne og halvfjerdserne, ved siden af og i perfekt samvirke med det eksisterende, gamle museum. Museets stifter, Peter Holm, ville være stolt i dag!

Samspil med det omgivende samfund

Og til sidst, mine damer og herrer: Et projekt som det, vi åbner i dag, er ikke blot særdeles komplekst internt, når man ser på bygningsteknik, historisk indhold og museologiske teknikker osv. Det er også ekstremt komplekst udadtil med alle de mange interessenter, der er involveret, alle de mere eller mindre modstridende interesser, der skal tages hånd om.

Der var engang en tid, hvor museumsdirektører som respekterede samfundsborgere havde en meget klar position i samfundet. Naturligvis skulle de følge relevante love og regler, men i hvert fald var de i Holland frem til omkring 1990 stort set selvstyrende på deres museum. De skulle først og fremmest håndtere de lokale og nationale myndigheder, som de økonomisk set var mest afhængige af. I deres netværk sås – ud over f.eks. Rotary-medlemmer – andre museumsdirektører, samlere og videnskabsfolk inden for deres museumsområde.

En af mine tidligere kolleger, en direktør for et stort kunstmuseum i Holland, fortalte mig engang – og jeg kan med sindsro citere ham her, for det var ikke i Danmark – at

den største forandring i hans professionelle virke som museumsmand var, at han i det sidste årti af sin glørværdige karriere tre gange om ugen skulle spise og være sammen med nogle – jeg ser stadig hans ansigt for mig – som han aldrig kunne drømme om at pleje omgang med privat.

Mine damer og herrer! Sådant en museumsdirektør ville aldrig kunne have fået Tårnborgh 1974 op at stå. Hvad der skal til, er evnen til at bringe alle slags folk sammen, at afbalancere interesser, at søge efter støtte, at give noget tilbage.

Et moderne museum har ikke først og fremmest blikket rettet mod myndighedernes velvilje. Det kan heller ikke kun rette søgelyset på markedet, indgangsbilletter, kommercielle afkast eller sponsorer. Og endelig kan et museum ikke lænere kun kere sig om universiteter og kulturelle institutioner.

Den bane, som en museumsdirektør spiller på, er en trekant med følgende hjørnepunkter: Myndigheder, marked og samfund. En god direktør vil sørge for hele tiden at bevæge sig mellem disse punkter, men altid komme tilbage til et sted omkring midten. Snart må han bevæge sig i én retning, så vende om og om igen og bevæge sig i en ny retning.

Kun ved at gøre dette, og ved at forstå, at der er brug for alle parter, og at de hver spiller deres særlige rolle, kun på den måde er det muligt at køre et museum som Den Gamle By og bygge et projekt som dette.

Jan Vaessen afsluttede sin tale med at overrække kulturminister Marianne Jelved og formand for A.P. Møller Fonden Ane M.M. Uggla et eksemplar af sin bog om Nederlands Openluchtmuseum, som han stod i spidsen for 1990-2009.

Selvfølgelig må du, Thomas, have funderet over, hvad jeg egentlig mener med dette sidste punkt. For nogle få minutter siden sagde jeg, at vi for mange år siden fandt ud af, at vores egentlige job bestod i at kysse. Jeg er sikker på, at du nu vil give mig ret i, at det, vi også har måttet lære de sidste år, er at danse, at bevæge os rundt med en masse forskellige mennesker i en glidende dans.

At kysse og at danse: Det er de kernekompetencerne, som en museumsdirektør af i dag skal have. Jeg er sikker på, at du har det til overflod.

Og så til sidst: Sidste år udgav jeg en bog ved 100-årsdagen for mit tidligere museum, Nederlands Openluchtmuseum i Arnhem. I denne bog skriver jeg også om inspirationen fra Aarhus. Jeg ved, at du allerede har fået denne bog, Thomas, men som et lille tegn på min respekt, har jeg også medbragt den til kulturminister Marianne Jelved og til fru Ane Maersk McKinney Ugglå.

Mange tak for jeres opmærksomhed.

English summary

This speech was held by professor Jan Vaessen, former director of the Netherlands Open Air Museum in Arnhem, on the occasion on the opening of Tårnby as the first cornerstone of Den Gamle By's 1974-district. His theme was to point out what qualifications are required of a museum director in present-day society.

Jan Vaessen says that an open air museum can only change and stay the same by going back to its basic ideas, and that it is important for museums to relate to different people, groups and organizations. He says it should be the museum director's task to discover and then – as with the sleeping beauty – kiss the original ideas, thereby waking them up again. And the other task is to connect – and dance – with a lot of people and groups in society that a museum director would not dream of mixing with a few years ago.

Jan Vaessen found Den Gamle By's project with Tårnby 1974 very innovative. He stressed that the project is focused on people, and on history from below; and he also stressed that the project fits in perfectly with the old part of the museum and the basic ideas.